

Türk Din Eğitiminde Öncü Bir İsim: Beyza Bilgin

Alpaslan DURMUŞ

EDAM (Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi)

Atıf/©– Durmuş, A. (2003). Türk din eğitiminde öncü bir isim: Beyza Bilgin. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 145-167.

Özet– Prof. Dr. Beyza Bilgin, 1956’da başladığı “ilâhiyat” kariyerini “din eğitimi” alanında sürdüren ve din eğitimi alanında ilk profesör olarak bu yolculuğunu taçlandıran bir din eğitimcisidir. Bu makalede, Türkiye’de din eğitimi alanında yapılan üretimde önemli katkıları olmuş Beyza Bilgin’in hayatı, çalışmaları tanıtılmış ve kendisiyle yapılan bir görüşmeyle düşünceleri ve entelektüel serüveni sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler– Beyza Bilgin, Din Eğitimi, Türkiye.

Hayatı

5 Mayıs 1935 İzmir doğumlu olan Beyza Bilgin, 1955 yılında Eskişehir Lisesini bitirdikten sonra Ankara Üniversitesi Fen Fakültesinde bir yıl (1955-56) eğitim gördü. Ardından Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi (1956-60). Yozgat ve Ankara İmam Hatip liselerinde öğretmenlik yaptığı yıllarda (1960-1965) aynı zamanda camilerde hanımlara fahrî olarak vaazlar verdi. 1965 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine asistan olarak intisap etti. İslam’da Eğitimin Temeli Olarak Sevgi isimli teziyle doktor (1971), Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri adlı tezi ile doçent (1979), Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi başlıklı çalışmasıyla profesör (1988) oldu. Türkiye’de din eğitimi dalında ilk profesördür. Din Eğitimi Anabilim Dalı başkanlığı, Din Kültürü

değerler
eğitimi
dergisi

ve Ablâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümü başkanlığı ve dekan yardımcılığı idarî görevlerinde bulunan Bilgin'in ders kitapları ve bilimsel makalelerinin yanı sıra aileler ve öğretmenler için dinî, kültürel yayınları bulunmaktadır. "Okullardaki Din Öğretimi", "Uluslararası Barış için Din Öğretimi", "Dinler ve Kültürler arası Eğitim" ve "Dinlere Bağlanan Kadın Sorunları" ile özel olarak ilgilenmekte, bu alandaki fikirlerini ulusal ve uluslararası kongrelerde savunmaktadır. Yüksek lisans seviyesinde "kültürler arası eğitim" dersini Türkiye'de ilk defa olmak üzere başlatmıştır. "Dinlerde Kadın" komulu yüksek lisans dersini (Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı) açmış ve hâlen bu dersi okutmaya devam etmektedir. Türk Kadınlar Konseyi Derneği, Türkiye Okul Öncesi Eğitimi Geliştirme Derneği ve İLESAM üyesidir. Evli ve iki kızı olan Bilgin 2002'de emekli olmuştur.

Yayımları¹

a. Kitaplar

- 1 ❖ *Türkiye'de din eğitimi ve liselerde din dersleri. Ankara, Emel Matbaacılık, 1980.*
- 2 ❖ *Özel öğretim yöntemleri din ve ahlak bilgisi öğretimi. Ed. B. Özer. Eskişehir, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 1987.*
- 3 ❖ *Eğitim bilimi ve din eğitimi. Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1988. [İkinci basımı: Ankara, Gün Yayınları, 1997].*
- 4 ❖ *Din öğretimi. Ankara, Akit Yayınları, 1991.*
- 5 ❖ *Elli bin yıllık bir gün. Ankara, Gün Yayınları, 1992.*
- 6 ❖ *Beyza teyze'den hikayeler (I-IV). Ankara, Gün Yayıncılık, 1993 [2. Baskı, Ankara, 1987-1993; 5. Baskı, Ankara, 2001].*
- 7 ❖ *Karanlığı ışık yapmak-1. Ankara, Gün Yayıncılık, 1999. [İkinci bası-*

¹ Bilgin'in yayımları kendi içinde (a) Kitaplar, (b) Kitaplarda bölümler ve yayımlanmış sunular, (c) Bilimsel dergilerde yayımlanmış makaleler, (d) Popüler yayınlar, (e) Diğer yayınlar (çeviriler, sunuş veya değerlendirme yazıları vb.) şeklinde tasnif edilmiş ve her bölümde yayınlar –ilk yayınlanış tarihi itibarıyla– en eski tarihten en yeniye doğru sıralanmıştır. Tarih belirtilmemiş ya da tespit edilememiş olanlar ilgili kategorinin en sonuna alınmıştır. Yayınlar listesinin hazırlanmasındaki yardımları için Sami Cebeci'ye (EDAM Dokümantasyon Sorumlusu) teşekkür ederim.

mı: Ankara, Gün Yayıncılık, 1999].

- 8 ❖ *Karanlığı ışık yapmak-2. Ankara, Gün Yayıncılık, 1999 [2. Basım: Ankara, Gün Yayıncılık, 2003].*
- 9 ❖ *İslam ve çocuk. (3. baskı). Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000.*

b. Kitaplarda Bölümler ve Yayımlanmış Sunumlar

- 1 ❖ *Liselerde din bilgisi derslerinin bugünkü durumu. [50. Yıl Ankara Üniversitesi içinde, İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973, 273-290].*
- 2 ❖ *Das prinzip der liebe in der Islamischen Erziehung in den Unterrichtswerken der Türkei. [Johannes Lähnemann (ed.). Weltreligionen und Friedenserziehung Wege zur Toleranz. Pädagogische Beiträge zur Kulturbegegnung içinde. Band 7, Hamburg, EB-Verlag Rissen, 1989, 36-44].*
- 3 ❖ *Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim yöntemleri üzerine. [Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988) içinde. Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991, 331-336].*
- 4 ❖ *Das Verständnis religiöser erziehung in einem laizistischen land ein Beispiel der Türkei. [Johannes Lähnemann (ed.). Das Wiedererwachen der Religionen als pädagogische Herausforderung, pädagogische Beiträge zur Kulturbegegnung içinde. Hamburg, EB-Verlag Rissen, 1992, Band 10, 190-200].*
- 5 ❖ *İlahiyat fakültelerinde din eğitimi ve öğretimi. [Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi ilmi toplantı. içinde İstanbul, 1993, 76-80].*
- 6 ❖ *Der Islam in der Türkei. [Reinhard Kirste (ed.). Spannung zwischen vergangenheit und gegenwart. Eine autobiografische skizze: Interreligiöser dialog zwischen tradition und moderne, religionen im gespräch. İçinde, Band 3, 1993, 324-337].*
- 7 ❖ *Kuran’ın anlatım teknikleri. [I. Kuran Sempozyumu Tebliğler ve Müzakereler içinde, Eds. M. A. Ersin, D. Cündioğlu, Z. Bulut, F. Özkan, S. Köksoy, Ankara, 1994, 79-87].*
- 8 ❖ *İslam gerçeği. [H. Atay, Y. N. Öztürk, R. Ayas, A. Güneş, H. Elik’le birlikte. Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1995].*
- 9 ❖ *İrşatta evrensel sorumluluk. [I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri için-*

de, Eds. A. Güney ve diğ., Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1996, 171-179].

- 10 ❖ *Der Koran als Kriterium religiöser Praxis*, [Hermeneutik in Islam und Christentum içinde, E.B.-Verlag Hamburg 1997, 153-160].
- 11 ❖ *Islamische und christliche religionspädagogik: Was können wir voneinander lernen?*. [Interreligiöse Erziehung 2000 Ed. J. Lahnemann içinde, Band 16, Hamburg, 1998, 250-258].
- 12 ❖ *Prophetengeschichten als Inspiration für ethische Bewusstseinsbildung*. [Johannes Lahnemann (ed.). Spiritualität und ethische Erziehung içinde. Band 20, Hamburg, 2000, 388-395].
- 13 ❖ *Religiöse erzählungen als grundlage der bildung ethischer werte in der schule*. [Johannes Lahnemann (ed.). Das Projekt Weltethos in der Erziehung 14 içinde, 280-285, Hamburg].
- 14 ❖ *Ansätze Interreligiösen Lernens in der Islamischen Religionspädagogik*, [Lernprozess Christen Muslime. A. Renz, S. Leimbugruber (Ed.) içinde. Lit Verlag Münster, Hamburg-London 2002, pp. 299-301].

c. Bilimsel Dergilerde Makaleler

- 1 ❖ *İslam'da muhtesiplik ve eğitim yönünden değeri*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19, 1973, pp. 117-122.
- 2 ❖ *Dua*. İslam İlimleri Dergisi, 2, 1975, pp. 67-70.
- 3 ❖ *İmam hatip lisesinde uygulama dersleri*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21, 1976, pp. 317-322.
- 4 ❖ *Eğitimin imkanı ve sınırları üzerine*. İslâmî İlimler Enstitüsü Dergisi, 4, 1980, pp. 211-218.
- 5 ❖ *Din eğitiminin genel eğitimdeki yeri*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 24, 1981, pp. 469-483.
- 6 ❖ *İlkokullarda din bilgisi dersleri*. İslami İlimler Enstitüsü Dergisi, 5, 1982, pp. 157-166.
- 7 ❖ *Din dersi öğretmenliği ve güçlükleri*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 26, 1983, pp. 258-264. Yeniden yayımlanış: *Din Öğretimi Dergisi*, 5, 1985, pp. 78-82.
- 8 ❖ *Atatürk ve din*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 26,

- 1983, pp. 265-273.
- 9 ❖ *Der religionsunterricht in der Türkei*. CIBEDO, 6, 1987, pp. 161-172.
- 10 ❖ *Sitten und bräuche unter dem einfluß des Islam*. Interkulturelle Erziehung In Praxis Und Theorie, 7, 1988, pp. 249-252.
- 11 ❖ *Atatürk ve Türk kadını*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 31, 1989, pp. 85-94.
- 12 ❖ *The understanding of religious education in a country where there is separation of religion and state: The example of Turkey*. British Journal of Religious Education (Special issue on education in Europe: The Challenge of Pluralism), 1993. 2 (15).
- 13 ❖ *Christen und muslimen begegnen sich*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 34, 1993, pp. 51- 89.
- 14 ❖ *Ahlak terbiyesinde dini hikayeler*. Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 1, 1994, pp. 51-74.
- 15 ❖ *İslam'da ve Türkiye'de kadınlar*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6, 1997, pp. 29-43.
- 16 ❖ *Yetim ve kimsesiz çocuklarla ilgili tesis kurmanın ve yaşatmanın önemi*. Diyanet İlmî Dergi, 33 (3), Temmuz Ağustos, 1997, pp. 3-18.
- 17 ❖ *Müslümanların İslamî eğitiminde gerekli değişimler*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 37, 1997, pp. 73-78.
- 18 ❖ *Hollanda yüksek İslam okulu*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 37, 1997, pp. 59-65.
- 19 ❖ *Avrupa'ya bir ruh vermek*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 38, 1998, pp. 37-48.
- 20 ❖ *Örgün din eğitiminde yeni ihtiyaçlar ve yönelişler*. Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 1999, 6, pp. 187-200.
- 21 ❖ *İslam'ı yeniden anlamak ve anlatmak*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Cumhuriyetin 75. yılı özel sayı), 1999, pp. 9-54.
- 22 ❖ *Mezhepler ve dinler arası eğitim ve işbirliği*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 39, 1999, pp. 1-25.
- 23 ❖ *İslam'da ötekine bakış*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 42, 2001, pp. 11-40.
- 24 ❖ *Türkiye'de din ve laiklik*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Der-

gisi, 42, 2001, pp. 41-58.

- 25 ❖ *Teorik geri kalmışlık üzerine. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 2001, pp. 9-30.
- 26 ❖ *Der religionsunterricht in der Türkei und sein Religionspolitische: Kontext. Zeitschrift für Pädagogik*, 35 (3).

d. Popüler Yayınlar

- 1 ❖ *Radyo Konuşmaları. Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Halk Yayınları Serisi*, 1967, pp. 79-96.
- 2 ❖ *İlkokullar için din kültürü ve ahlak bilgisi V. Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. 1982-1998 arasında 17 baskı.*
- 3 ❖ *Eğitimin imkanı ve sınırları üzerine. İslâmi İlimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 1980, pp. 211-218.
- 4 ❖ *Çocuğun manevi eğitimi. Din Öğretimi Dergisi*, 6, 1986, pp. 29-38.
- 5 ❖ *Okulöncesi çağı çocuğunda dini kavramlar. Din Öğretimi Dergisi*, 8-9, 1986, pp. 21-29.
- 6 ❖ *Okulöncesi çağı çocuğunda din duygusu. Okul Öncesi Eğitim Dergisi*, 30, 1986, pp. 4-13. • *Yeniden yayınlanmış: Okulöncesi çağı çocuğunda din duygusu. Din Öğretimi Dergisi*, 7, 1986, 12-18.
- 7 ❖ *Gençlik ve din eğitimi. Din Öğretimi Dergisi*, 10, 1987, pp. 22-31.
- 8 ❖ *Gençler ve aşırı hareketler. Din Öğretimi Dergisi*, 11, 1987, pp. 39-41.
- 9 ❖ *İlk eğitimci annedir. Din Öğretimi Dergisi*, sayı: 12-13, 1987, pp. 11-15.
- 10 ❖ *İslam terbiyesinde sevgi prensibi ve Türkiye'deki uygulama. Din Öğretimi Dergisi*, 17, Aralık 1988, pp. 21-29.
- 11 ❖ *İnanç, ibadet ve ahlak öğretimi ilkökul öğretmenleri için. Din Öğretimi Dergisi*, 15, haziran 1988, pp. 16-23.
- 12 ❖ *De drie voorbereidingsmaanden en het begrip ["Kandil" üç aylar ve kandillerimiz]. Arayış ve İslam Dergisi*, 2, 1988, pp. 39-42.
- 13 ❖ *Öğretmenlik mesleği. Din Öğretimi Dergisi*, 21, 1989, pp. 13-17
- 14 ❖ *Gençlerin gözü ile ailede kuşaklar-arası iletişim. Din Öğretimi Dergisi*, 28, Haziran 1991, pp. 80-99.
- 15 ❖ *Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim yöntemleri üzerine. Din Öğreti-*

mi Dergisi, 30, Eylül-Ekim 1991, pp. 77-81.

- 16 ❖ *Aile bir okul olmalıdır (röportaj)*. Diyanet Aylık Dergi, 12, Aralık 1991, pp. 20-21.
- 17 ❖ *Çocuklarımıza insancıl davranışları nasıl kazandırabiliriz?*. Din Öğretimi Dergisi, 26, 1991, pp. 24-31.
- 18 ❖ *Hepimize ihtiyaç var. Okulöncesi Eğitimi Dergisi*, 43, 1992, pp. 7-10.
- 19 ❖ *Eğitimin temellerinden biri olarak din eğitimi*. Din Öğretimi Dergisi, 33, 1992, 9-14.
- 20 ❖ *Tarihi tecrübemizden yeni dünya düzenine nasıl katkı sağlarız?*. Din Öğretimi Dergisi, mart nisan 39, 1993, pp. 20-24.
- 21 ❖ *Çocuklarımızın duyguları ve duaları*. Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 2, 1995, pp. 69-78.
- 22 ❖ *Türkiye’de din eğitimi*. Demokrasi Gündemi Dergisi, 21, 1995, pp. 19-24.
- 23 ❖ *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi V. Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları*. (1999-2002 arasında 3 baskı).

e. Diğer Yayınları (Çeviriler, Sunuş veya Değerlendirme Yazıları)

- 1 ❖ *Goethe ve İslam*. K. Mommsen’den çeviri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15, 1962, pp. 187-212.
- 2 ❖ *Yarının öğretmeni neleri bilmelidir?*. H. Rodenstein’den çeviri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12, 1967, pp. 263-266.
- 3 ❖ *Putlar kitabı*. İbn Al-Kelbi’den çeviri, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1969.
- 4 ❖ *Din dersinin teolojik temellerinin yenilenmesi üzerine*. G. Moran’dan çeviri, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971.
- 5 ❖ *Almanya Federal Cumhuriyetinde Türk çocuklarına İslamî din dersi program geliştirme çalışmaları*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 30, 1988, pp. 143-154.
- 6 ❖ *Roma’da ilahiyat eğitiminde işbirliği semineri*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 32, 1992, pp. 233-239.
- 7 ❖ *Evensel karşılaşma-Hristiyanlar ve Müslümanlar görüşüyorlar*. An-

- kara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 34, 1993, pp. 51-66.
- 8 ❖ *Kültürler arası hafta ve V. Nürnberg forumu*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 35, 1996, pp. 61-89.
- 9 ❖ *Notwandige veränderungen der Islamischen erziehung in West-Europa und in-den Islamischen landern*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi ; 37, 1997, pp. 79-86.
- 10 ❖ *Debatte über Islamische padagogik in den 20. jahrhundert*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 37, 1997, pp. 67-72.
- 11 ❖ *Europa eine seele geben*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 38, 1998, 49-52 [Yeniden yayımı: *Aile wasser fliessen ins Meer içinde*, Böhlag verlag, Köln-Weimar-Wien, 1998, pp.80-84].
- 12 ❖ *Alman Protestan kiliseler günü (Anadolu'dan bir Müslüman kadın)*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 38, 1998, pp. 37.
- 13 ❖ *Din dersinin teolojik temellerinin yenilenmesi üzerine*, G. Moran'den çeviri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 41, 2000, pp. 351-364.
- 14 ❖ *Alman okullarında İslam din öğretimi*, K. Gebauer'den çeviri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 43 (1), 2002, pp. 263-292.
- 15 ❖ *Münih'te "Türkiye'de İslam" semineri*. Din Öğretimi Dergisi, 33, pp. 16-22.

Görüşleri (Prof. Dr. Beyza Bilgin'le Bir Görüşme)²

YM. Sizde din eğitimi bilimi uluslararası platformda bir konum edindi mi kendine? Sizin başladığımız yıllardan bugüne bir değerlendirme yapabilir misiniz?

BB. *Almanca'dan makalesini çevirdiğim Dr. Klaus Gebauer'in şöyle bir hükmü var³; "İslâm'da bir din pedagojisi yoktur". Burada kastedilen din eğitimi bilimidir ve maalesef doğrudur. İslâm ülkelerinde genel olarak talim ve terbiye dediğimiz pratikler üzerinde durulmuştur. Çocukla-*

² Görüşme 12 Kasım 2002 Çarşamba günü Ankara'da Prof. Dr. Beyza Bilgin'in (BB.) evinde yapılmıştır. Görüşmeye; Alpaslan Durmuş (AD.), Recep Kaymakcan (RK.) ve Yurdagül Mehmedoğlu (YM.) katılmıştır.

³ Gebauer, K. (2002). Alman okullarında İslâm öğretimi (çev. B. Bilgin). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLIII, 263-292.

rımıza öğrettiğimiz ilmihâl bilgileri, Müslüman'ın günlüğü ile ilgili pratiklerdir ve fıkah hükümlerinden derlemelerdir. Öğretmenler için yazılmış el kitaplarında, çocuklara yumuşak davranmak gerektiği ile ilgili hadislerin yanı sıra öğretmen ile öğrenci ve veli arasındaki haklarla ilgili hükümler yer almıştır ki, bunlar da bir çeşit hukuk bilgileridir. Batı ülkelerinde bir talim-terbiye bilimi, yani pedagoji bizden çok önce gelişti. Çalışmalar, çocuk bakımında nasıl başarılı olunacağı hakkında araştırmalarla başladı, çocuk terbiyesinde çocuğa görelige, insan yetiştirmede felsefi ve politik hedefler belirlemeye, yaşlara ve kabiliyetlere göre muhteva düzenleme ve metot belirlemeye, daha sonra özürlülük vb. durumlara göre, tek-kültürlü ve çok-kültürlü bölgelere göre nasıl olacağına dair çok çeşitli açılardan edinilen tecrübeler toplamı tasnif edildi, sistemleştirildi, bunlardan ilkelere ve kurallara varılıp, ileriye dönük teoriler geliştirip kontrollü bir şekilde uygulamaya konuldu. O zaman yapılan işin sonucu, herkes için geçerli bilim oldu. Bir kere bilgiden bilime, teoriye geçildi mi teoriler insan bilimlerinin diğer bulgularından beslenmeye başlar ve giderek daha yeni teorilerle gelişir. Biz din eğitiminde bilimselleşmeye eğitimin diğer alanlarından çok sonra başlamışız. Çünkü ezberlettiğimiz ayet ve hadislerin insana hayatı boyunca gerekli olacak bütün bilgileri ihtiva ettiği şeklindeki inancımız, biz bilimselleşmekle bunların ihmal edileceği endişesine sevk etmiştir. Oysa bilimsellikle onlar sadece yaşlara göre sıralanır, çocuğun ve gencin hazır-bulunuşluk durumuna ve ihtiyacına göre seçilir, hangi yöntemle en az zamanda ve en az enerji sarfı ile öğretiliceği belirlenir vs. Bunların dinin muhtevasına bir zararı dokunmaz, aksine faydası dokunur.

YM. Hâlâ öyle mi?

BB. Hayır, bizleri yetiştirenlerle birlikte biz bunu değiştirmek için çalıştık, çalışıyoruz. Bilim öncesi talimatları okuyoruz, bilimde bizden önce yol almış olanların deneyimlerini de okuyoruz ve kendi insanımıza en uygun muhteva ve metodu belirlemek üzere araştırmalar yapıyoruz. "Kendi insanımıza en uygun" tabirinin bizi yanıltmasına izin vermeliyiz. Bu bizi çağı yakalamakta geciktirir, geciktirmiştir de. Biz de bütün insanlar gibi genel olarak, "insanın tek bir yaratılışla yaratılmış olduğu" gerçeğinden hareket etmekteyiz. Hayatın birçok alanındaki bilimsel bulgular hepimize uymaktadır ve onlardan yararlanmaktayız. Nasıl başımız ağrıdığına aspirin alıyoruz ve herkes gibi bizim de baş ağrımız ge-

çiyorsa, nasıl hastalıklara karşı herkesin çocuğu aynı aşı ile aşılanıyor ve bundan yarar görüyorsa, bir takım eğitim yöntemleri de yine hepimize yardımcı olabilir. Şüphesiz bunun yanı sıra bizim hayat görüşümüz ve yaşama biçimimizden, yaşadığımız tarihten ve iklimden gelen özelliklerimize göre ihtiyaçlarımız ve onlara bağlı ekleyeceklerimiz varsa, onları da kendimiz araştırıyoruz ve ekliyoruz. Benim doçentlik tezim, “Türkiye’deki Liselerde Din Dersleri” idi. Din dersini okutan bütiin öğretmenlere anket yollamıştım ve çeşitli yönlerden onların tecrübelerini ve önerilerini elde etmiştim. Neleri yaptıklarında başarılı olmuşlardı, ne gibi sorunları vardı vb. Cevapları sayıp döktükten sonra, hepsinde müşterek olanları ayırdım. Yaşlara göre, bölgelere göre ortak özellikleri belirledim. Bunun üzerine daha neler yapılması gerektiğini ve nelerin, nasıl yapılabileceğini çıkarmaya çalıştım. Bu bir küçük başlangıçtı, benden sonra gelenler araştırmaları daha ileri götürdüler ve götürmeye devam ediyorlar.

YM. Bugün size bir öğrenciniz gelse ve sizden bir çalışma alanı tavsiye etmenizi istese ona alan olarak ne tavsiye edersiniz?

BB. Nereden geliyorsa öncelikle orada çalışmasını isterim. Önce küçük denemelerden başlamalıdır. Öğrencinin ödev konusunun kaynaklarına ulaşması imkânsız ise sonuç alınamayacaktır; öğrencinin altından kalkamayacağı bir konuyu vermek marifet değil. Öğrenci diyelim ki Ankara’nın bir semtinde oturuyor. Orada insanların önem verdiği bir taş, bir kişi, bir çeşme, bir kurum, bir yatırı mı var? Oranın büyükleri ile konuşmak, orası ile ilgili bir yazılı kaynak varsa ona ulaşmaya çalışmak gibi küçük araştırmalarla başlarsa, nasıl araştırma yapılacağını öğrendiği gibi bulduklarıyla heyecanlanma duygusu da oluşur. Daha büyük kütüphanelerdeki kaynaklara ulaşmanın çarelerini arar, bizim kaynaklarda böyle yazılmış ama bakalım başka yerlerde nasılmış, diye düşünür vs. İşte bütiin bu dağınık çalışmaların müşterek tarafları bulunduğca bilimsel üretime geçilir. Bulgular toplanır, tasnif edilir. Ders kitabımda yer verdiğim gibi,⁴ bir araştırmanın bilim olması için gerekli üç şart vardır. Birincisi belli bir alan; kendine en yakın olan ve üzerinde en kolay fikir yürütülebileceğin alanı seçeceksin. İkincisi metottur. Alandan verileri nasıl toplayacaksın; ilgili kişilerle konuşarak mı, kazılar yaparak mı, kütüphanede çalışarak mı, tarihsel araştırma ile mi vs.? Üçüncüsü bu bulguların bir sisteme bağlanmasıdır. Daha sonra uygulama, yani insanlara aktarma

yöntemini belirlemek meselesi çıkar karşına. Ben bunu insanlara hangi şekilde vereyim ki onlarda şu davranışlar değişsin, diye düşünülür. Biz bunlara yeni ulaşıyoruz.

YM. Bu öğrenci bu işi yapar dediğiniz bir öğrenci profili, öğrencide aradığınız bir özellik var mı?

BB. Tabii ki var. Biz yüksek lisans ve doktora öğrencisi alırken önce bir yazılı yaparız. Bu yazılıda öğrenci bize kendini ifade edebilecek kadar uzun yazsın, isteriz. Meselâ dört soru soruyorsunuz, bazıları bu dört soruya bir sayfa içinde cevap verip yazılıyı bitirebiliyor. Ondan sonra onu kâğıdı ile birlikte sözlüye alıyoruz. Niye böyle yazdı, daha ne yazabilirdi, şimdi ne düşünüyor gibi sorular sorarak onu konuşturuyoruz. Belki yazması kötüdür de konuşması iyidir; ya da bu arada sorulan sorular ile ilgili düşünmüş, kitaplarına gidip bakarak yazdıklarının doğru olup olmadığını kontrol etmiştir, bunu bilmek isterim. Çünkü bir tür öğrenci var ki, yazılı kâğıdını verdikten sonra bir daha onu hiç düşünmez, ben bunu böyle yazdım ama çok az oldu, niçin eksik oldu, diye düşünmez, kafa yormaz. Bu tür öğrenciden bilim adamı olmaz.

YM. Size göre öğrencileriniz arasında Türkiye’de din eğitiminde dönüşümlere sebep olanlar var mı?

BB. Elbette var. Bence çoğu böyle olmuştur. Başlangıçta ben tek başınaydım, şimdi bakın yurt içinde ve dışında etkili oluyorlar. Yurt içinde ve dışında İslâm’ı anlatıyorlar. İnsanımız duygusal olarak Müslümandır ama, aklı olarak İslâm’ı yeni anlıyor. Yurt dışındakiler de İslâm’da bir pedagoji olduğunu, olabileceğini yeni anlıyorlar.

AD. Gözde öğrencim dediğiniz öğrenciniz var mı? Kim?

BB. Gözdem, Din Öğretimi Genel Müdürü, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi ve şimdi de dekan olan Muallâ Selçuk Hanımdır.

AD. Buradan sizin öğrenciliğinize dolayısıyla hocalarımıza gelirse; başka bir deyişle bilimsel soyağacımızı çıkaracak olsanız, kimler ve hangi sebeple, hangi yönleriyle yer alır bu geneolojide?

BB. Önce doktora Hocam Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen. İslâm terbiyesinde sevgi prensibine, ayet ve hadislere, Almanca yardımcı kaynaklara ben yönlendiren odur. Sonra Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken. Konunun felsefi

boyutuna dikkatimi çeken, Sokrates, Eflatun, Max Scheler, Emile Boutroux vb. filozofların eserlerine dikkatimi çeken odur. Bir diğer isim Prof. Dr. Mehmet Karasan'dır. Asistanlığım boyunca onun ahlâk felsefesi derslerini izlemiştir, çünkü öğrenciliğimde hocam olmamıştı. Prof. Dr. Necati Lügal'i de anımsıyorum. Evinde Mevlâna'nın Mesnevî'sini orijinalinden okumuştuk.

AD. Bu okuma ve etkilenmeler bağlamında/dolayısıyla "Neden bir akademisyen oldunuz? Özellikle de neden din eğitimi alanını seçtiniz?" sorusu akla geliyor.

BB. Lisans tezimi birlikte çalıştığım hocam beni beğenmişti, ben de bu tür çalışmayı devam ettirmek istedim. Gerçi 27 Mayıs İhtilâli sonrası hocamın profesörlüğü alınmış olduğu için benim fakülteye girişim beş yıl sonra oldu. Ben bu arada imam hatip okullarında öğretmenlik yaptım ve öğretmenliği de sevdim. Zaten üniversitede de bir bakıma öğretmenlik yapıyorsunuz, ancak orada araştırma ve bunları yazıya geçirip savunabilme ağır basıyor.

AD. Akademisyen olmasaydınız ne gibi bir yol seçerdiniz, hiç böyle bir seçeneği düşündüğünüz oldu mu? Ya da din eğitimi alanında çalışmasaydınız hangi alanı seçmek isterdiniz?

BB. Öğretmenliğe devam edecektim. Din eğitimi alanında çalışmasaydım, o zaman için felsefeyi seçmek isterdim.

YM. Hocam; çalışmalarınız içerisinde önemseydiğiniz, gözde bu, dediğiniz hangisi? Okurunuzdan en çok olumlu ya da olumsuz tepki aldığımız yazı ya da kitaplarımız hangileri oldu?

BB. Çocuklar için yazdığım Beyza Teyzeden Hikâyeler diyebilirim. Çünkü ben çocukluğumda din dersi okumamıştım; o hikâyeler benim bütün özlemlerimi ifade etti. Tepki açısından baktığımda da Beyza Teyzeden Hikâyeler ile Elli Bin Yıllık Bir Gün adlı kitaplarımızın çok olumlu tepkiler aldığını söyleyebilirim. İslâm'da Kadın, henüz makaleler ve basılmış konferans metinleri hâlinde olmasına rağmen bazı çevrelerden olumsuz tepkiler alabilmiştir.

AD. Kuşbakışı bir tarzda baktığımızda çalışmalarınızın anahtar kelimeleri nelerdir?

BB. İslâm, kadın, sevgi, kültür vb.

AD. *Kendi tarzınızı oluşturan şeyler nelerdir? Başka bir anlamda yazma ve düşünme alışkanlıklarınız nelerdir?*

BB. *Önce bir öz, daha önce söylenmemiş veya vurgulanmamış bir ayrıntı bulmak isterim, sonra onunla ilgili araştırma yaparım, farklı söylemleri tartışırım ve kendi yorumumu eklerim.*

AD. *Türkiye’de şu anda bir çok çalışma yapılıyor yüksek lisans ve doktora düzeyinde. Ama sizin keşke şunlar da yapılırsa dediğiniz, şu alan boş diyebileceğiniz bir alan var mı? Hangi alana yönlendirme yapılabilir?*

BB. *Din eğitiminin başarısı için, ülkemiz içerisinde “din haritası” dedikleri şeyin yapılması lâzım; mezhepler, tarikatlar, bireysel yaşantılar belirlenmeli. Mezhepler arasında bir tanışıklık lâzım. Bir de öncelikle ülkemizde yaşanan diğer dinler ve mezheplerin, sonra da dünya üzerinde yaşanan diğer dinlerin ve mezheplerin nasıl öğrenilip öğretilceğinin araştırılmasını isterim. Daha önce herkes kendi dinini yaymak için çabalamış, daha ileri gidip misyonerlik yapılmış. Şimdi boş mu duruluyor; şimdi de çalışanlar var. Onlarla nasıl baş edebiliriz veya işbirliği yapabiliriz, bunun için hangi donanımlar lâzımdır? Üçlü bir çalışma tavsiye ediyorum; geriye doğru tarihî, yatay olarak yerel, ileriye doğru karşılaştırmalı.*

RK. *Türkiye’de din eğitimi konusunda teori düzeyindeki çalışmalar hangi düzeyde?*

BB. *Yavaş oluyor, ama oluyor. Bilim olması için gerekli gördüğüm üç şart var; alanı bulacaksın, alana en uygun çalışma yöntemini seçeceksin, onunla veriler elde edeceksin; teori bunlardan çıkar. O teorileri tekrar uygulamaya götürdüğün zaman doğrulanabiliyor mu? Yanlışlananları budarsın, teoriyi geliştirirsin. Her zaman teoriden uygulamaya, uygulamadan teoriye bir döngü olmalıdır. Böyle çalışmalar yapılıyor. Bu yıl içinde ben Bursa’da bütün ilâhiyat fakültelerinden din eğitimcilerinin katılımıyla düzenlenmiş bir sempozyuma değerlendirmeci olarak katıldım. Bildirilerin çoğu alan araştırmastıydı, deneyseldi; yani teoriler gelişmekte. Bir de bunların bütünü üzerinde karşılaştırmalı çalışmalar yapılacak. İşte o zaman sistemli diyebileceğimiz sonuca ulaşacağız. Şimdilik mevcut çalışmalarını birbirine ekleyen özet benzeri ders kitabı türü çalışmalar var.*

RK. *Din eğitimcileri genellikle ilâhiyatçılardan çıkıyor, din eğitimine diğer bilim dalı uzmanlarının da katkıları olabilir mi?*

BB. *Almanya’da meselâ iki türlü din eğitimcisi var. Birincisinde ilâhiyatçılar din eğitimcisi oluyor, bir de pedagoji tahsilinin yanında ilâhiyat derslerini alanlar var. İkisi beraber yapıldığında sonuç daha kuvvetli oluyor. Biz eğitimciyiz ama aslında ilâhiyatçıyız. Hem eğitim hem ilâhiyat dersleri birlikte götürülebilir. Ama biz henüz lâiklikle barışmış değiliz. Lâikler istiyor ki din dersleri hiç olmasın. İlâhiyatçılar da istiyor ki, eğitimin felsefi dayanakları din kaynaklı olsun. Eğitimin temeli din olsun. Böyle olunca, alanlar birbirinden uzak kalıyor, yardımlaşma güçleşiyor.*

YM. *Din derslerinin zorunlu hâle getirilmesi ile ilgili sizin çabalarınızın olduğunu biliyoruz. Ama çok fazla yazılıp çizilmedi. Bu konuyla ilgili bize neler aktarabilirsiniz?*

BB. *1976-1977 döneminde Millî Eğitim Bakanlığı aracılığıyla Türkiye’deki bütün öğretmenlere gönderdiğim anket uygulaması sonuç değerlendirmesi ile doçentliğe müracaat ettim. Tezimi inceleyecek din eğitimcileri profesörler yoktu, ilâhiyatçılar da eğitim tezlerine jüri üyesi olamıyorlardı, eğitimde program geliştirme profesörlerinden kurulan ilk jüri tezimi reddetti. Doktora hocalarımın her üçü de vefat etmişti. Psikoloji profesörü Bedi Ziya Egemen, felsefe profesörü Mehmet Karasan ve Hilmi Ziya Ülken. Bu üçü vefat etmişti, henüz din eğitimcimiz yoktu. Kürsü başkanı Profesör Necati Öner felsefeciydi, dekandı aynı zamanda... Bana pek yakın davranmadı. Din eğitimi diye, pedagoji diye bir alt dal yoktu. Tezin konusu program geliştirme anket çalışması denilip ona göre hoca araştırılıyor. Tezime giren hocalar Ortadoğu, Hacettepe ve Ankara Eğitim Fakültesindendi. Eğitim Fakültesinden Fatma Varış “Ben din eğitimine karşıyım, ama madem okutuluyor bunun araştırmasının yapılması gerekir” dedi ve olumlu oy kullandı. Profesör Kemal Özınönü “Ben din derslerine temelden karşıyım, bir de böyle yanlışlarla dolu çalışmayı kabul edeceğim” dedi ve reddetti. Profesör Selahattin Ertürk ise beyin sarsıntısı geçirmiş ve yeni hastaneden çıkmış olduğunu bildirerek “Ben Kemal Özınönü’ye güvenirim” dedi ve tezi reddetti. Ben de mahkemeye müracaat ettim. İki sene sürdü mahkeme. 1977’de doçent olacakken 1979’da oldum. Mahkeme üç kişilik bir bilirkişi heyeti oluşturuyor. Bu*

bilirkişi heyeti tezin geçeceğine dair kanaat bildiriyor. Mahkeme bunu üniversiteler arası kurula gönderiyor. O kurul da “Bu hocaların şahsî kanaatleridir; biz bir şey söyleyemeyiz. Ama bilirkişi kurulundakiler de hoca. Birileri kabul etmiş birileri reddetmişse, biz üniversiteler arası yüksek kurul olarak bu tez hiç incelenmemiş gibi yeniden bir jüri seçeriz, onlar ne derse o olur” diyor. Böylece üçüncü defa jüri seçildi. Bu defa eğitimcilerden olmasına özen gösterdiler. Ziya Bursalıoğlu, Kemal Özoguz, Hüsnü Arıcı vardı.

Tezimde söylediğim bir takım sözlerden dolayı ne lâiklere yaranabildim ne Müslümanlara. Fakat doğru yol üzerinde olduğumu şimdi daha iyi anlıyorum. İnsanın inandığı doğrular üzerinde durması ve yılmadan çalışması önemli.

İki arkadaşım matbaa kurmuştu, kitabımın çok satacağım düşündükleri için alıp bastılar. 1980’de ihtilâl oldu. O sırada dekan olan Prof. Hüseyin Atay kitabımı baştan sona okumuştü “Millî Güvenlik Konseyine bir mektup yazıp din derslerinin mecburî olmasını isteyelim” dedi. Tezimde din derslerinin mecburî olmasını savunuyordum. Ben hiç din dersi okumamıştım. Bu kültürün bir parçasıdır, diye düşünüyordum. Ayrıca Kur’an’ın anlamadan okunmasına da karşıydım. İnsanlar Kur’an okuduklarını söylüyorlardı ama, okuduklarından hiçbir şey anlamıyorlardı. Bu nasıl okumaydı? Ölmüşlerin ruhuna Yasin okunuyordu fakat Yasin suresinde ne olduğu bilinmiyordu. Hiç de rahatsız değildi insanlar bu durumdan, ben ise hep rahatsızdım. Din ile ilgili hiç bilgi sahibi olunmadığı hâlde yapılan “Şöyle yaparsan cehenneme gidersin” şeklindeki konuşmalar da beni çok rahatsız ediyordu. Nereden biliyorlardı? Kur’an’ı okuyorlarsa da anlamıyorlardı ki. İşte bu rahatsızlıklarım beni ilâhiyata götürmüştü.

AD. Hem ilâhiyata hem de din derslerinin zorunlu olması talebine götürdü.

BB. Evet, ben zorunlu din eğitimi talebi ile insanların din adına baskı altında tutulmasını değil, kültürün bir parçasının öğrenilmesini savunuyordum. Atay Hoca da benim kanaatimi paylaştığı için MGK’ya mektup yazma fikrini ortaya attı; fakat kimse Atay’ı onaylamadı. Dediler ki, “Bu askerî rejimdir; onlar söyler sen yaparsın, sen onlara bir şey söyleyemez-

sin. Ancak sorarlarsa bir şey söyleyebilirsin.” Hiç kimse mektuba imza koymadı. Dekan mektubu tek başına yolladı. Mektuptan bir hafta sonra Hoca’yi görüşmeye çağırdılar, ne demek istediğini sordular. Hoca görüşlerini bir kez de sözlü olarak anlattı. Benim tezimden bahsetti. “İsterse-niz doçentimizi görevlendireyim” dedi. Talim Terbiye Kurulu konunun geliştirilmesi üzerinde çalışıyordu. Ben, Millî Eğitim Bakanı Hasan Sağ-lam’ın bir mektubuyla o kurula müşahit olarak görevlendirildim. Millî Güvenlik Konseyinden bir subay ile ben müşahit katılımcıydık, oy hak-kımız yoktu. Beni, din ile ilgili olarak rahat konuşuyorum diye çok cesur buluyorlardı. Benim cesaretim mesleğime inancımından geliyordu. Bu be-nim görevimdi, hayatımın amacı gibiydi.

AD. Talim Terbiye Kurulundaki müşahitliğiniz oradaki çalışmaları olumlu yönde mi etkiledi?

BB. Elbette. Millî Güvenlik Kurulu Atay Hocanın mektubunun bir nüs-hasını oraya göndermişti ve bazı cümlelerin yanına soru işaretleri koy-muşlardı. Soru işaretleri orada, bu konuda kararsızlık ya da olumsuzluk olarak anlaşılıyordu. Mecburiyet konusuna mümkün değil olamaz gö-züyle bakılıyordu. “Türkiye lâiktir, lâik bir ülkede zorunlu din eğitimi olamaz” ön fikri ile o cümleyi rapordan çıkarmışlardı. Atay Hocaya da durumu bildirdim, bunun üzerine Hoca Millî Güvenlik Kuruluna bir mektup daha yazdı. Kısa süre içerisinde mektup Talim Terbiye Kurulu-na ulaştırıldı ve birinci mektuptaki soru işaretlerinin, önerilen konular üzerinde çalışılma yapılmasının istendiği anlamına geldiği anlaşıldı. Çok tartışmalı çalışmalar oldu, sonunda din derslerinin bütün diğer dersler gibi günlük programın içine alınmasına, isteğe bağlılığın keyfilik-ten kurtarılıp gerekçelendirilmesine karar verildi ve bu durum o zaman için ancak “mecburî” kavramı ile ifade edilebildi.

Bu arada İstanbul ve Bursa Yüksek İslâm Enstitülerinin önderliğinde gruplar Devlet Başkanı Kenan Evren’e çıkıp bu derslerin içinde bulundu-ğu zavallılığı anlattılar. Dersler haftada bir gün, bir saat yapılıyordu. Öğretmen o saatte din dersini seçen çocukları okulun sinema salonuna topluyor –tabii okulun sinema salonu varsa– orada konferans şeklinde anlatmaya çalışıyordu konularını. Başka bazı okullarda durum daha be-ter hâldeydi. Sinema salonu yerine meselâ tuvaletin karşısındaki boş bir

oda verilebiliyor, öğretmenler ve ders aşağılanabiliyordu. Okul müdürünün meşrebine göre, okulda din dersini seçen öğrencinin bulunmadığı bildirilebiliyor, yine ona göre öğretmene bir miktar ders veriliyor veya hiç verilmeyebiliyordu. Biz lâiklik uygulamasında başlangıçtan beri Fransa'yı örnek almışızdır. Fransa'da devlet okullarında program içinde din dersi bulunmaz, sadece öğrencilerin soruları olduğunda ilgili kiliselere bildirilir, görevlendirilen yetkililer okula gelip konferanslar verirler. Ancak Fransa'da kiliselerin okul açma yetkileri vardır ve çocuklarına mezhepleri doğrultusunda ders verilmesini isteyen aileler o okulları seçerler. Şimdi Avrupa Topluluğu doğrultusunda muhtemelen Fransa'da da devlet okullarında din dersi okutulmaya başlanacaktır. Türkiye'de ise bütün okullar devlet okuludur ve ailelerin bu alanla ilgili başka hiçbir geçerli imkânları yoktur. Devlet okullarında din dersi ihtiyacı Türkiye'deki bu durumdan doğmuştur.

YM. Bugün bu konu ile ilgili yeni düzenlemelere ihtiyaç olduğunu düşünüyor musunuz?

BB. Mecburî olması bir politik düzenleme meselesidir. Çağımızda din yeniden yükselen değerdir ve bütün devletlerin politikalarını yeniden meşgul etmeye başlamıştır; Türkiye bunun dışında kalmaz. Politikaların yanı sıra pedagojik geliştirmelere ihtiyaç vardır. Din dersinin muhteva ve metotlarının okulların özelliklerine, öğrencilerin ihtiyaç, seviye ve kabiliyetlerine uygun olarak düzenlenmesi, buna göre öğretmen yetiştirilmesi, mevcut öğretmenlerin yeni düzenlemeler doğrultusunda hizmet-içi eğitimden geçirilmeleri, ders kitaplarının mevcut durumda son derece yüzeysel olan muhtevasının daha doyurucu hâle getirilmesi, öğretmen kitaplarının öğretmene gerçekten yardımcı olacak daha zengin muhteva ve yol göstermelerle hazırlanması vb. çalışmalara ihtiyaç var. Bunlar başlatıldı, fakat henüz tamamlanamamış değil. Hristiyan okullarında din dersi temel eğitim birinci sınıfta başlıyor, ilk üç sınıfta mezhep bilgileri verilmiyor, ancak toplum içinde yaşanan din faaliyetleri, bayramlar, insanlar arası ilişkiler resimlerle, hikâyelerle anlatılıyor. Bizde ilkokulun ilk üç sınıfında din bilgilerinin hayat bilgisi dersinin içine konulması düşünülmüştür, fakat bu düşünce yeterli seviyede uygulanamamıştır. Ben o zaman bizde de din dersinin birinci sınıftan itibaren müstakil bir ders olmasını teklif etmiştim. Selâmlaşma, temizlik, karşılıklı haklara riayet ve

bunların dinle ilgisinin kurulması gibi uygulamalı öğretim küçük yaşlarda daha başarılı oluyor. Uygun görülmedi, çünkü bu sınıflara ders vermek ayrı formasyonu gerektirir. İşte bilimsellik, yani İslâm din pedagojisi ihtiyacı burada da ortaya çıktı. Öğretmenler, olayları resim üzerinden okuyarak açıklama yapabilmeyi ve sonuçlar çıkarabilmeyi kendileri öğrenmelidirler ki, henüz okuma yazmayı sökememiş öğrencilere bu yolla dersler verebilsinler.

YM. Zorunlu din eğitimine tepkiler oldu mu?

BB. Maalesef, oldu. Çünkü biz lâikliği insanlarımızla gerektiğince anlatamadığımız gibi mecburiyeti de anlatamadık. Lâik çevrelerden tepkiler olduğu gibi dindar çevrelerden ve cemaatlerden de tepkiler geldi. “Biz kendi din eğitimimizi kendimiz verebiliriz, devletin resmî din görüşünü istemiyoruz” diye itiraz edenler oldu. Hâlbuki bizim devlet okullarında din eğitimini tercih etmemizin sebebi, devletin resmî görüşünü dayatmak değildi. Dinin resmîsi gayri resmîsi olur mu, din ne ise o öğretilecektir. Resmî görüş dedikleri şey bana göre bilimseliktir. Devletin kendi mezhebi yoktur ki bize onu okutsun. Program geliştirme sürecinde devlet din bilimlerini ve pedagojiyi, eğitim bilimlerini bilenleri çağırıyor, programı bilimsel olarak hazırlatıyor. Bu çağrılan kişiler kişisel görüşlerini işe karıştırıyorsa onlar yanlış yapıyor demektir. Denetçilerin seslerini duyurup itiraz etmeleri, yanlış görüşlerin değiştirilmesini istemeleri gerekiyor. Devlet okullarının programları dünyanın her yerinde bilimsel olmak zorundadır; devlet şu mezhebe, şu tarikata, şu zihniyete göre taraf tutmamak, görüşlerden birini dayatmamak zorundadır.

AD. Din eğitimi alanında bayanlar mı erkekler mi ağırlıkta?

BB. Çoğu alanda olduğu gibi erkekler daha çoktur. Benim öğrenci olduğum yıllarda kızlar pek azdı, yüksek lisans ve doktora heves edenler de temel yabancı dil sınavlarında yetersiz kalıyorlardı. Kızların yabancı dil barajını aşar hâle gelmeleri erkeklerden daha uzun sürdü. Bir ara da kız öğrenci sayısına kota getirildi, baş örtüsü olaylarından dolayı. Oysa baş örtüsünde erkeklerin rolü kızlardan daha çoktu. Kota daha sonra kaldırıldı. Ben hiçbir dönemde kız-erkek ayrımı yapmadım öğrencilerim arasında. Hep başarıya ve çalışmayı devam ettirme azmine baktım, en iyisini tercih ettim.

YM. Bundan sonrası için hayallerinizden de konuşmak istiyoruz.

BB. Devam etmek, yapamadıklarımı da yapmak istiyorum. Meselâ benim bitirme tezim İslâm'da İlâhî Aşk idi. Ben onu meydana çıkarıp bastıramadım, öylece kısacık kaldı. Doktora tezim de İslâm'da Eğitimin Temeli Olarak Sevgi idi, o konuda birçok bildiri sundum ama kitap olarak çıkaramadım. Bir de İslâm'da kadın meselesi var, kırk iki senedir sürekli bunun konferansını veriyorum, ama henüz kitabımı yazıp çıkaramadım. İnşallah bunları tamamlarım. Bana diyorlar ki, kitap yazmaya otursanız kendinizi toplumdaki tecrit edersiniz, oysa bugünün ihtiyacı konuşmaktır, anlatmaktır. Ben de inanıyorum buna. Konferansları reddetmeyeceğim, o zaman da ömür geçip gidiyor işte.

RK. Genellikle kimlere konferans veriyorsunuz? Kadınlara mı erkeklerle mi?

BB. Kadın ya da erkek diye bir ayrım yok. Kadın-erkek karışık oluyor. İnsanlar 11 Eylül olayından sonra, bütün dünyada olduğu gibi dine daha ciddî, fakat daha da korku ile bakar oldular. Meselâ Ramazan'da Lions kulüplerinden aradılar beni; onlara konferans verdim. Onlar da artık sadece erkek kulübü değiller. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğine de ilk defa geçen yıl (2002) gittim. Doğrusu daha önce din ile ilgili konulara pek bulaşmak istemediklerini, din konularının insanları ayırdığını söylediler. Fakat 11 Eylül hadisesi sonrası artık bu konuyu konuşmak ihtiyacı doğmuş, konferansçılar davet etmeye başlamışlar. Öğrenmek istiyoruz biz de, diyorlardı.

YM. Yetişkin din eğitimi ile ilgili çalışmalarınız oldu mu? Sizce yetişkin din eğitiminde nasıl bir metot uygulanmalı?

BB. Bu sene, Diyanet Vakfı Kadınlar Kolundaki düzenli derslerim yetişkinlerle ilgili oldu. Uzun süredir hep çocukların din eğitimi üzerinde durulmuştu. Çocukları yetiştirecek olanlar yetişkinlerdir. Ayrıca İslâm dini yetişkin eğitimi olarak başlamıştır. Peygamberimiz tebliğini yetişkinlere yapmıştır. Bizim eski mahalle mektepleri Kur'an kurslarından ibaretti. Amaç Arap harflerinin çocuklar tarafından belenmesi ve daha sonra Kur'an'ın başından sonuna kadar okutulup bitirilmesi idi. İçerik söz konusu değildi. Zaten içeriği çocuklara anlatmaya kalktığımızda bu mümkün değildir. Yetişkinler için bile kolay değildir içeriği anlamak. Niçin

böyledir? Oysa Kur'an'da Allah sözünü ilk alan insanların onu anlaması için Arap dili ile hitap edildiği, apaçık ifadeler kullanılarak kolaylaştırıldığı, yorulmadan tekrarlanarak okunması için cazibeli kılındığı bildirilmiştir (Fussilet vb. sureler). Türkçe meallerde bu özellikler henüz yeterli ölçüde gözetilebilmiş değildir. Bugün yetişkinlerde bir meal merakı var. Ne kadar çok meal okumak istiyor insanlar, fakat çoğu okumayı sürdürmekte başarılı olamıyor. Meal okuma yöntemi vermeliyiz insanlara –işte yine bir İslâm din pedagojisi ihtiyacı–. Elimizdeki Kur'an mealleri, klâsik dizilişi esas aldığı için, vahiy sırasını gözetmemiştir. Mekke'de veya Medine'de vahyolunmuş ayetler birbiri ile karışıktır. Hz. Peygamber'in peygamberlik hayatının başında vahiy olunmuş ayetlerle sonunda vahyolunmuş ayetler de karışıktır. Eline Kur'an meali alan herkes bunu ayırt edemez. Arapça orijinalini okurken bu karışıklık bir sorun teşkil etmez, fakat mealleri anlayarak okurken bunların gösterilmesi lâzımdır. Kur'an'da Fatıha'dan sonra Bakara suresi gelir. Bakara en uzun suredir ve Medine dönemindeki medenî haklar düzenlemelerinin hepsi bu surenin içinde yer almıştır. Yani İslâm cemaati teşekkül ettikten sonra, en son yapılan iş, bugün dinini öğrenmek için Kur'an'ı eline alan insana en önce verilmektedir. Meselâ evlenme, boşanma, şahitlik ve miras meselelerinde, kadınlara bugün için haksızlık olarak görünen ayetler, Kur'an'ın vahiy olunduğu dönem ve o dönemin insanlarına uygulanmak istenen yeneden yapılanma hakkında hiçbir fikir sahibi olmayan insanların karşısına çıkveriyor. Kadınlar bu ayetlerle başa çıkamayacaklarını anlayınca bırakıyorlar okumayı. Niye öğretimde Bakara suresinden başlansın? Ben Kur'an'ın Ana Konuları dersimde, Peygamberimize en önce vahyolunan ve en çok tekrarlanmış olan konuları Kur'an'ın ana konuları olarak anlatmışımdır, hâlen de böyle anlatılması gerektiği fikirdeyim. Bakara suresindeki konulara gelene kadar, Allah-Peygamber-yaratılış vb. konularda bir öğrenme sürecinin yaşanması gerekiyor. Kur'an'da kadına ayrımcı bir muamele yapılmamış olduğu, kadınlara erkeğin ortak yaratılışının vurgulanmış olduğu, farklı yanların o zamanki toplumun örf ve adetlerinden geldiği ve öğütlerin bunları ıslah etmeye dönük olduğu anlaşılmalıdır. Muhammed Esed'in meal-tefsiri, bu alanda ayrıntılı bilgi vermesi açısından önemlidir.

BB. *Baş örtüsü konusunda ben baştan beri baş örtüsü takmadığım için bir sıkıntı yaşadım. İnsanların hep bir ön yargısı oldu. Kur'an, hadis bilmez diye dedikodu yapıldı meselâ. Eğitimciyim ya, ne anlarmışım tefsirden hadisten. Oysa hepimiz aynı ilâhiyat lisans programından geçiyoruz, ilâhiyatçı olmakta eşitiz. Öğrencilerim yanıma geldiklerinde "selâmünaleyküm" deyip dememe konusunda tereddüt ederlermiş, kızacağımdan korkarlarmış. Niye? Ben öğretmen olacak öğrencilerime, ilk günden öğrencilerinin karşısına "selâmünaleyküm" diyerek çıkmamalarını salık veririm de ondan. Bazen "günaydın" bazen "selâmünaleyküm", bazen "merhaba" deyin ve bunların birbirinden farklı olmadığını hissettirin, derim. Selâmünaleyküm ifadesinin Arapça olmaktan başka ne üstünlüğü vardır, selâm selâmdır, hangi dili konuşup anlıyorsan o dilde verebilirsin selâmı.*

AD. *Bu söylediklerinizden şöyle bir genellemeye gidebilir miyiz; maruf ve herkesçe kabul edilen konularda herkes gibi davranmak ama kişisel tercihleriniz konusunda zamanı kollamak?*

BB. *Denilebilir. Hz. Peygamber müminlerin selâmı aralarında yaymalarını istemiştir. Müminlerin tanıdığına tanımadığına selâm vermesini istemiştir. Bu ne demektir? Birisi diyordu ki, bu çok zordur, tanımadığımız insanları çevirip selâm mı vereceğiz? Tabî ki hayır. Selâm vermek ne demektir, onu bilmiyoruz demek ki, öğretmemişiz insanlarımıza, sadece ezberletmiş, tekrarlamalarını temin etmişiz. Size selâmünaleyküm demem, size iyilik dilememdir, yani bir duadır ve aynı zamanda güven vermedir. Hem kendime güveneceğim size bir kötülüğümün dokunmayacağı konusunda, hem de size hiç kötülüğün ulaşmamasını, Allah'ın korumasında olmanızı dileyeceğim. Günaydın demem de böyledir. Günün aydınlık olsun ne demektir, aydınlık kimindir? Allah'ındır şüphesiz, selâm da Allah'ındır. Bu, diğer dinlerde ve dillerde de benzer şekildedir. Oysa bazı çevrelerde meselâ iyi günler dersin başka, hayırlı günler dersin başka taraftan oluyorsun. Yok öyle bir şey. Ben iyi günler de derim hayırlı günler de derim. Bu slogancılık iyi bir şey değildir? Ben bunun önüne geçmeye çalışmışımdır.*

AD. *İnsanlar bir takım sembolleri kendilerine seçerler ve onlarla tanımlarlar kendilerini.*

BB. *Cemaatler öyle yapabilir. Ona bir şey diyemem. Fakat biz öğretmenler öyle yapmamalıyız. Bazen öyle bazen böyle değil, kuşatıcı olmalıyız, Allah'ın dinini daraltmamalıyız.*

AD. *Din eğitiminde mezhepçi, mezhepler-üstü ya da mezhepler-arası mı; nasıl bir uygulama olmalı sizce?*

BB. *İlköğretimde mezheplere göre eğitim olmamalı, mezheplere ilişkin eğitim yüksek sınıflarda veya aile ve cemaat içindeki uygulamalarda verilmeli, diye düşünürüm. Tutum olarak mezhepçilikten uzak durulmalıdır. Okullardaki eğitim, mezheplerin müşterek olarak kabul ettiği temellere göre verilmeli, farklılıkların çevrenin örf ve adetlerinden, yaşama şartlarından vb. kaynaklandığı, fakat hepsinin de en doğruya yönelmede, Allah sevgisi yolunda olmada birleştikleri vurgulanmalı, insanlara mezheplerinin farklılığından dolayı ayrımcılık yapılmaması gerektiği öğretilmelidir.*

RK. *Bu bağlamda Alevilikle ilgili düşünceleriniz nedir?*

BB. *Alevilikte de Allah inancı, peygamber inancı, kitap inancı vb. ayındır. Namazda biraz farklılık vardır. Namaz onlar için bir duadır ve en çok geceleri yapılması lâzımdır; kimse görmesin diye. Çünkü Hz. Ali camide namaz kılarken şehit edilmişti. Namazın öyle orta yerde kılınmaması gerektiği görüşü yaygındır. Buna rağmen pek çok Alevî Müslüman beş vakit namazını kılar. Namazın önemli rükünleri bütün mezheplerde ortaktır. El bağlamak gibi bazı uygulamalarda farklılık görülür, o da Peygamberimizin farklı uygulamalarının bulunmasından kaynaklanmıştır. O, bazen elini bağlamış bazen bağlamamıştır. Sahabeden bir kısmı o uygulamalardan birini görmüş ve onu devam ettirmiştir, bir kısmı da diğerini. Bu farklar namazın dua olma özelliğini ortadan kaldırmaz, ikisi de namazdır. Ama sen ders kitaplarında namazı resimlerle gösterir, kıyamda el bağlanacak diye, onlardan sadece bir türünü öğretirsen, öğrenciler onu namazın şartı gibi algırlarlar. Namazı ille resimlerle göstermek gerekiyorsa, bir değil daha çok farklı uygulamaların olduğunu da göstermek zorundayız. Çocuğun kafasına bu tür farklılıkların olabileceği fikri girerse diğer anlayışlara açık olması için ilk donanımı kazanmış olacaktır.*

AD. *Anne-babanız sizin ilâhiyatçı olmanızı nasıl karşıladı?*

BB. Ben babamdan çok küçük yaşta ayrılmışım. Annem terzi olarak hayatını kazanmaya çalışan bir kadındı. Kendisini vaktiyle kız olduğu için okutmamışlar. Daha sonra kurslara gitmiş, ilkokul diploması almış ve akşam sanat okullarında dikiş öğrenmişti. Benim şu ya da bu okula gitmem konusunu hiç tartışmadı, sadece mutlaka okumamı istedi. Ben liseden sonra ilk olarak Fen Fakültesi Kimya Mühendisliği Bölümüne girmiştim. Bir yıl sonra orayı bırakıp İlahiyata geçtiğimde annem biraz üzülmüştü. Çünkü önceleri komşular kızın ne olacak diye sorduğunda, “Mühendis olacak” derken çok özenilerek karşılandığımı düşünüyor, “İlahiyatçı olacak” deyince pek öyle karşılanmadığımı fark ediyordu. İnsanlar o zamanlar ilâhiyatçı olmanın ne demek olduğunu bilmiyorlardı. Ayrıca fakirlikle başa çıkmak insanların birinci meselesidir, çok maaş getiren meslekler çok da itibar getiriyordu. İnsanlar bilgilendikçe tepkiler de yumuşuyor, bilinçli oluyor.

AD. Ben yine entelektüel/bilimsel soy kütüğünüze dönmek istiyorum. Son bir kaç yıl içinde okuduğunuz, takdir ettiğiniz, takibe değer bulduğunuz kişiler, kitaplar, konular nelerdir?

BB. Muhammed Esed'i çok okuyorum, onun yorumlarını, eski ile yeni birleştirmesini beğeniyorum. Kadın meselelerini farklı Türkçe ve yabancı kaynaklardan izliyorum. Farklı kültürler, dinler ve mezhepler arası konularla ilgileniyorum. Özellikle din eğitimi yolu ile barışa katkı yapılabileceğine inanırım. Din ve Barış için Dünya Konferansı (WCRP) ile ilgiliyim.

AD. Söylemek, eklemek istedikleriniz; tavsiyelerinizle bitirelim ister-seniz...

BB. Doğru olduğuna inandığı yolda kararlı olmak, fakat eleştiriye ve gelişmeye açık olmak.

A Leader Name on Turkish Religious Education: Beyza Bilgin

Citation/©– Durmuş, A. (2003). A leader name on Turkish religious education: Beyza Bilgin / Türk din eğitiminde öncü bir isim: Beyza Bilgin. Journal of Values Education (Turkey) / Değerler Eğitimi Dergisi, 1 (3),145-167.

Abstract– Prof. Dr. Beyza Bilgin, who started his academic career in the area of religious studies in 1956, is the first religious educator achieving the title of professorship in religious education. In the present article, Prof. Dr. Beyza Bilgin who contributed significantly in the area of religious education in Turkey is studied in terms of his life and studies. Through an interview with him, his thoughts and intellectual adventure are presented.

Key Words– Beyza Bilgin, Religious Education, Turkey.